Sa'ud-dynastiets Arabia: familiebedrift for fall?

En utvikling i Saudi-Arabia som rokker ved SA' UD-FAMILIENS politiske makt vil få betydelige regionale og globale konsekvenser. Tiden etter 11. september 2001 har tydeliggjort at Sa' ud-familien er presset på hjemmebane. Folket krever endring. Hvor trygt sitter egentlig Saudi-Arabias kongefamilie med makten?

Stig Stenslie arbeider for tiden på et dr. art.-prosjekt med tittelen
"‘Shaykhister’ mot ‘Jihadister’: En studie av klassisk wahhabi-
og moderne salafi-doktrine i Saudi-Arabia" ved Institutt for
statsvitenskap, Universitetet i Oslo.

met vil derfor ha store økonomiske og politiske ringvirkninger, både regionalt med tanke på at landet står i sentrum for det muslimske fellesskapet, og globalt med effekten av en svært høy oljepris. Konsekvensene vil også påvirke Norge, først og fremst som et oljeeksporterende land.

Sa' ud-styrets pilarer

For å vurdere stabiliteten til en statskonstruksjon som Saudi-Arabia, med andre ord hvorvidt kongefamilien sitter trygt eller ikke, må fundamentet for dets styre studeres. Sa' ud-familiens styre hviler på tre pilarer: Wahhabi-islam som politisk legitimering, oljeinntekter som middel for å kjøpe politisk støtte og USA som beskytter mot eksterne trusler.

TEKST: Stig Stenslie

SAUDI-ARABIA HAR SIDEN dets opprettelse i 1932 tross store sosiale og økonomiske omveltninger vært et av de mest politisk stabile regimene i Den arabiske verden. Diplomater, journalister og forskere har ofte varslet den styrende kongefamiliens fall. Thomas E. Lawrence (Lawrence of Arabia) sendte så tidlig som i 1935 et notat til Foreign Office i London, hvor han mente at Saudi-Arabia, i motsetning til Hashemittkongedømmet i Irak, neppe ville overleve lenge som statsdannelse.¹ Stikk i strid med Lawrences spådommer sitter kongefamilien fortsatt med makten, mens monarkiet i Irak ble erstattet av republikk så tidlig som i 1958. Saudi-Arabia spiller svært viktig rolle både regionalt og globalt. Landet har 25 prosent av verdens kjente oljereserver samt byene Mekka og Medina – islams to helligste steder. Ustabilitet i kongedøm-

SA' UD-FAMILIENS ARABIA

Saudi-Arabia er det eneste landet i verden som bærer sin styrende families navn. Sa' ud-familien har siden midten av 1700-tallet hersket over tre kongedømmer på Den arabiske halvøy. ' Abd al-' Aziz ibn Sa' ud regnes som grunnleggeren av dagens kongedømme. I 1932 erklærte han kongedømmet for opprettet etter å ha erobret Riyadh og lagt stammene på Den arabiske halvøy under seg. Ibn Sa' ud hadde 17 koner og etterlot seg 44 sønner (og et ukjent antall døtre) ved sin død i 1953. Fire av disse sønnene har så langt etterfulgt sin far som konge.

Sønnene har gjort kongedømmet til en moderne stat, godt hjulpet av inntektene fra oljeutvinningen som skjøt fart på 1950-tallet. De siste tiårene har vært preget av urbanisering og fremvekst av en utdannet vestliggjort middelklasse. Tross denne endringen fra en tradisjonell til en moderne stat, har Saudi-Arabia beholdt sin

autoritære karakter, og all makt er fortsatt i kongehusets hender.³

Saudi-Arabia er et dynastisk monarki. Kongefamiliens prinser besitter alle sentrale stillinger i statsapparatet; ministerposter, offisersstillinger, guvernørposter osv. Dette er mulig fordi den styrende familien er svært tallrik og langt fra en kjernefamilie i norsk forstand. Sa'ud-familien består av minst 25.000 personer, hvorav 6-7000 er prinser, og rundt hundre av disse utgjør den innerste kretsen hvor politiske beslutninger fattes. Innad i familien unngås splittende konflikter ved å videreføre tradisjonen om *shura* (rådslagning) og *ijma'* (konsensus). Forut for viktige beslutninger, som for eksempel fastsettelse av tronrekkefølgen, konsulteres de mest innflytelsesrike prinsene, og en tilstreber konsensus. Resultatet er et stabilt styresett som for det første inntil nå kun i begrenset grad har blitt svekket av indre splittelser, og som for det andre er vanskelig for eksterne krefter å styrte fordi det ikke finnes institusjoner i staten som ikke kontrolleres av prinsene.⁴

VOKTERE AV DE HELLEGE BYER

I Saudi-Arabia er verdslig og geistlig makt tett knyttet sammen. Kongedømmet bygger på en 250 år gammel allianse mellom Sa'ud-familien og wahhabi-presteskapet som bærer navnet til sin grunnlegger, Ibn 'Abd al-Wahhab, en pietistisk islamsk 1700-talls reformist. al-Wahhab utformet et sett politiske og religiøse dogmer inspirert av Ibn Taimiyya, en islamsk lærd fra 1200-tallet. Alliansen er en realisering av sistnevntes politiske doktriner. Ifølge Ibn Taimiyya skulle en islamsk idealstat være basert på to likestilte autoriteter; '*ulama* (prestene) og *umara* (prinsene). Prinsene

skulle styre, men prestene skulle ha et overoppsyn med politikken som ble ført for å sikre at denne var i samsvar med deres tolkning av den islamske loven. Idealstaten skulle etableres gjennom jihad (anstrengelse for Guds sak, ofte forstått som "hellig krig").⁵

Ibn Sa'ud, grunnleggeren av dagens kongedømme, ga tidlig på 1900-tallet nytt

*Landets lover er basert på wahhabi-
presteskapets strenge og pietistiske
fortolkning av islamsk lov.*

liv til alliansen mellom sin familie og wahhabi-presteskapet. Alliansen var av stor betydning for begge parter. Gjennom (hellig) krig og erobring underordnet de seg stammene på den arabiske halvøy. Kongehuset har siden den gang brukt islam både for å utøve sosial kontroll og for politisk legitimering. Landets lover er basert på wahhabi-presteskapets strenge og pietistiske fortolkning av *shari'a* (islams lov), skolevesenet er i de samme prestehendene og Sa'ud-familiens overhode kaller seg "vokter av islams to hellige byer (Mekka og Medina)". Samtidig som Saudi-Arabia er et svært moderne samfunn, gir lovverket preg av å tilhøre middelalderen. Forbrytere kan bli straffet med halshogging for drap, narkotikabesittelse og voldtekt, amputasjon av arm og fot for tyveri eller pisking for umoralsk atferd. Avstraffelsen skjer offentlig. Saudi-Arabia kan beskrives som et "kjønnsapartheid" hvor kvinnene nærmest er uten rettigheter. Kvinnene kan for eksempel ikke kjøre bil eller gå alene på gata uten å være sammen med en mannlig

verge. De kan heller ikke ta ikke-saudiske ektemenn, såfremt kvinnene da ikke begynner å dra på årene eller har et lite fordelaktig utseende.⁶

Fra og med 1950-tallet investerte Sa' ud-familien betydelige deler av sine oljeinntekter i etablering av religiøse læresteder og stiftelser forvaltet av wahhabi-presteskapet. Kongdømmet ble samtidig et tilfluktssted for islamister som hadde kommet på kant med sine sekulære herskere i en rekke arabiske land. Særlig medlemmer av Muslimbrødrene i Egypt tok seg til Saudi-Arabia. Flere prominente islamister fikk undervisningsstillinger ved de nye saudiske lærestedene. Unge muslimer fra hele den islamske verden ble lokket til lærestedene gjennom lukrative stipendordninger. I Saudi-Arabia kom studentene i kontakt med wahhabi-doktriner som de tok med seg tilbake til sine hjemland. Saudiske religiøse stiftelser ga sjenerøse bidrag til islamske organisasjoner over hele den muslimske verden. Betingelsen var at organisasjonene som mottok støtte forkynnet Ibn ' Abd al-Wahhabs lære. Wahhabi-doktrinen som fikk økenavnet "petroislam", spredte seg raskt utover Saudi-Arabias grenser. For kongefamilien var målet med å spre wahhabi-læren dels å skape en motvekt til sekulær ideologi som kommunisme, nasserisme og ba' thisme, og dels å styrke sin legitimitet som rette islamske herskere. I løpet av 1960- 70-tallet lyktes Sa' ud-familien med å etablere sitt kongedømme som den muslimske verdens geopolitiske sentrum.⁷

OLJE OG KLIENTELISME

Saudi-Arabia er et svært motsetningsfylt land. På den ene siden er Saudi-Arabia pietistisk med sterke tradisjoner, men på

den andre siden er landet moderne blant annet med hensyn til infrastruktur og velferdstjenester. Moderniseringen er et resultat av at Sa' ud-familien investerte mye av sine svimlende oljeinntekter på 1960-1970-tallet i det tidligere så lutfattige landet, hvor pilegrimstrafikken til Mekka og Medina var den eneste betydelige inntektskilde før oljeinntektene strømmet inn. Sa' ud-familien hersker over et land med 25 prosent av verdens påviste oljereserver. Inntektene fra oljesalg går rett i prinsenes lommer. En betydelig del av inntektene bruker prinsene på seg selv, mens resten blant annet nyttes for å kjøpe lojaliteten til utvalgte grupper i folket. I følge islam er det ingen synd å være rik, men det hviler et ansvar på den rike for å forvalte rikdommen på vegne av Gud på en måte som kommer også fattige til gode. I tråd med dette investerer Sa' ud-familien deler av Guds rikdom på velferdstjenester til folket. Et vugge-til-grav velferdssystem gir borgerne gratis utdanning, helsetjenester og jobb i staten. Staten subsidierer mat, vann, elektrisitet og boliger. Borgene betaler ikke skatt på inntekt og formue, unntatt *zakat* (almisser) tilsvarende 2,5 prosent av årlig inntekt, en religiøs plikt for alle muslimer. Kongefamiliens inntekter er eksterne, inntekter fra oljesalg, og ikke interne gjennom beskatning av inntekt og formue. En vanlig oppfatning i statsvitenskapelig litteratur er at undersåttene i en stat med en slik økonomi er lojale, eller politisk apatiske, som en følge av at de får velferdstjenester fra staten uten å skatte.⁸

BESKYTTET AV USA

Sa' ud-familiens kongedømme ble før oljealderen betraktet som en perifer sanddyne uten verken strategisk eller

økonomisk betydning, og ingen av de tre imperiemaktene som dominerte Midtøsten og Nord-Afrika, det tyrkiskdominerte Osmanriket, Storbritannia og Frankrike, tok seg bryet med å underordne seg landet. Storbritannias ønske om å sikre sjøveien til India kom allikevel til å prege etableringen av det moderne Saudi-Arabia. Britene støttet Ibn Sa' uds statsprosjekt så lenge de så dette som et middel for å realisere egne interesser. Men samtidig la britene hindringer i veien for at han skulle vokse seg så mektig at han kunne utgjøre en trussel. Etter Andre verdenskrig fikk imidlertid stormaktene interesser for Saudi-Arabia. Krigen synliggjorde betydningen av olje som strategisk ressurs, og i kjølvannet av krigen strømmet diplomater og investorer til Riyadh for å gjøre sine hoser grønne. Sa' ud-familien som hadde et ambivalent forhold til britene etablerte tette bånd til USA. Følgelig har kongefamilien siden slutten av Andre verdenskrig og frem til terroranslagene 11. september 2001 vært USAs viktigste allierte i den arabiske verden.

Partnerskapet har vært fordelaktig for både Saudi-Arabia og USA. Kongedømmet er omgitt av sterkere nabostater, tidvis med ekspansjonistiske ambisjoner, med tradisjon for å realisere sine utenrikspolitiske målsettinger gjennom bruk av vold. Egypt var på 1950- og 1960-tallet kongefamiliens hovedutfordrer. Gamal al-Nasser, som tok makten i 1952, søkte å spre sin sekulære sosialistiske ideologi til monarkiene i den arabiske verden. Nasser støttet republikanerne i Nord-Jemen som i 1962 avsatte zaydi-imamen og dermed truet Saudi-Arabias bløte buk. Ayatolla Khomeini som tok makten i Iran i 1979, ga på hele 1980-tallet aktiv støtte til sjiamuslimene som befolker

Saudi-Arabias oljerike østprovins, al-Hasa. Året etter Khomeinis død, i 1990, okkuperte styrkene til Saddam Hussein, Iraks diktator, det lille nabolandet Kuwait, og truet med å angripe Saudi-Arabia. Alle disse stormene har Sa' ud-familien greid å ri av, mye takket være amerikansk støtte.

USA har imidlertid tatt seg godt betalt for å yte støtte til Saudi-Arabias kongefamilie. Amerikanerne har regelrett brukt Sa' ud-familien til å ivareta sine strategiske og økonomiske interesser i Golfen. Med unntak av oljekrisen i 1973, har Saudi-Arabia lydig sikret USA stabile oljeleveranser til gunstige priser. For å sikre handelsbalansen har Saudi-Arabia handlet amerikanske varer, og blant annet kjøpt dyrt og avansert militærutstyr som landet verken har nytte av eller kompetanse til å bruke. Siden 1950 har landet importert våpen for nærmere \$100 mrd. Utover dette har USA brukt Saudi-Arabia til å finansiere amerikansk utenrikspolitikk. Under den kalde krigen underbygget Sa' ud-familien amerikanernes globale kamp mot kommunismen, for eksempel gjennom finansiering av geriljaen som bekjempet russerne i Afghanistan på 1980-tallet. Regionalt har kongehuset bidratt til å stagge antivestlige og antisaudiske ideologiske strømninger som nasserisme, ba' thisme og khomeinisme. Sa' ud-familien betalte dessuten 70 prosent av utgiftene knyttet til frigjøringen av Kuwait i 1991, rundt \$70mrd. Videre har familien hjulpet USA ved å innta en modererende holdning i konflikten mellom Israel, palestinerne og de arabiske nabostatene.⁹

Pilarene råtner

Terrorangrepene mot USA 11. september 2001 satte Saudi-Arabia i fokus. Osama bin

Laden og 15 av de 19 selvmordskaprerne kom fra Saudi-Arabia. For både amerikanere og saudiere kom opplysningene om saudienes rolle i angrepet som et sjokk. Imidlertid var angrepene bare *ett* symptom på at pilarene som holder Sa' ud-familien ved makten er i ferd med å råtne.

TRONFØLGESTRID

Forut for angrepene mot USA hadde en alvorlig maktkamp mellom prinsene innad i Sa' ud-familien brutt ut. Motsetningen innad i familien dreide seg om først og fremst om hvem som skulle bli konge etter at Fahd ble rammet av flere slag i 1996, men den dreide seg også om hvordan familien skulle forholde seg til det økende kravet blant majoriteten i folket om politisk deltakelse og sosioøkonomiske reformer. Hovedmotstandere i tronfølgestriden sto mellom to halvbrødre; kronprins Abdullah, leder for Nasjonalgarden og fungerende statsoverhode, og prins Sultan, forsvarssjef. Tross familiens tradisjon for konsultasjon og konsensus, mekanismer som skulle hindre interne splittelser, brøt det nå ut full strid mellom prinsene. Striden var en stund nær ved å utløse væpnet kamp mellom de involverte prinsene, en konfrontasjon som igjen kunne ha dratt folket inn i en full borgerkrig.¹⁰

Rivaliseringen mellom Abdullah, Sultan og Nayef, alle meget modne menn på rundt 80 år, hindrer at unge krefter slipper til. Nødvendige politiske og sosioøkonomiske reformer uteblir, og potensialet for et folkelig opprør vokser. Videre ønsker hver av de nevnte prinsene, i tillegg til en rekke andre, å manøvrere sine sønner inn i maktposisjoner. Rivaliseringen kan på sikt sprengte kongefamilien innenfra og gjøre at dens ulike fraksjoner etablerer sine egne hoff i

forskjellige regioner av landet. Vi vil da få en faktisk oppsplitting av Saudi-Arabia.

Under og i kjølvannet av USAs krig mot Irak i 1990-91, skrev en rekke opposisjonelle flere brev til kongehuset med krav om reformer. Forfatterne ønsket reformer i ulike retninger. Enkelte ønsket en ytterligere islamisering, mens andre ønsket sekularisering. Sa' ud-familien var

Amerikanerne har brukt Sa' ud-familien til å ivareta sine strategiske og økonomiske interesser i Golfen.

handlingslammet. Ved å imøtegå den enes krav, ville familien terge på seg den andre. Resultatet ble et forsøk på en viss imøtegåelse av begge fraksjonenes krav. Men kravene var selvfølgelig gjensidig utelukkende og ingen ble fornøyd. Kong Fahd introduserte i 1992 nye lover, hvilket også innebar institusjonaliseringen av *Majlis al-shura* (konsultativt råd eller parlament). Rådet har som oppgave å gjennomgå alle innenriks- og utenrikspolitiske avgjørelser og initiere nye lover. Det kan dessuten stille regjeringsmedlemmer til ansvar for utførelsen av sine plikter. Samtidig er rådets makt svært begrenset. Rådets 120 medlemmer er direkte utpekt av kongen, som også tar de endelige avgjørelsene i viktige saker. I tillegg ble det i 1992 etablert en rekke regionale råd. Abdullah har hintet om at medlemmene av det konsultative rådet, samt de regionale rådene skal velges av folket i løpet av seks år. Han har også tatt en rekke initiativer for sosioøkonomisk reform. Imidlertid møter Abdullahs reformforslag motstand fra flere

hold. Særlig har en annen av Abdullahs halvbrødre, innenriksminister prins Nayef, satt seg mot reformene. Reformmotstanderne frykter at et valgt parlament vil svekke deres makt, både politisk og økonomisk, og har gått imot disse løftene. En rekke religiøse ledere frykter også for sin innflytelse og har tatt avstand fra demokrati, som de hevder er en importert ikke-islamisk styreform."

MILITANT ISLAMISME

Sa' ud-familien er langt fra ukjent med militant islamisme. Ibn Sa' ud kom til makten tidlig på 1900-tallet dels takket være støtte fra stammekrigere som hadde latt seg overbevise av wahhabi-presteskapets anmodning om jihad mot moralsk forfall og den sanne tros fiender. Men det skulle snart vise seg at Ibn Sa' ud hadde skapt et ureg-

*Nødvendige politiske og sosio-
økonomiske reformer uteblir, og
potensialet for et folkelig opprør øker.*

jerlig monster. De militante islamistene satte seg imot hans forsøk på å skape en moderne stat gjennom innføring av blant annet biler, radio og telefon. I tråd med sin puritanske teologi satte islamistene seg imot disse "djevelens nyvinninger". Biler ble brent og telefonnett revet ned. Islamistene kjente heller ingen grenser for sin jihad, og begynte å raide de britiske mandatstatene Irak og Transjordan. Ibn Sa' ud ble tvunget til å kue monsteret han selv hadde skapt. Støttet av britene nedkjempet han islamistene i slaget ved Sabila i 1929. Den høyst reaksjonære militante islamist-

bevegelsen opphørte imidlertid ikke å eksistere. I 1979 kom den igjen på banen. Den store moskeen i Mekka, det helligste stedet for alle verdens muslimer, ble overraskende okkupert av Juhayman al-Utaybi og hans puritanske og militante islamistgruppe. al-Utaybi hevdet at Saudi-Arabias islamske fundament var truet av vestlig innflytelse. Han krevde at Sa' ud-familien skulle bryte alle bånd til Vesten, med USA i spissen. Alle amerikanske militære rådgivere skulle sendes ut av landet, og man skulle slutte å selge olje til Vesten. Kongefamiliens styrker stormet moskeen og nedkjempet islamistene.

Året etter, i kjølvannet av Golfkrigen 1990-91, dukket den militante islamistbevegelsen igjen opp i Saudi-Arabia. Tross wahhabi-presteskapets fortsatt betydelige innflytelse i Saudi-Arabia økte nå misnøyen blant prestene fordi de følte seg marginalisert av Sa' ud-familien. Oljerikdommen la fundamentet for en kongemakt uten grunnlag i verken teologien eller Ibn ' Abd al-Wahhabs lære. Stadig flere wahhabi-prester begynte på 1990-tallet å kritisere kongefamiliens autoritære styre. Sa' ud-familiens ekstravagante livsførsel sto også i skarp kontrast til wahhabi-bevegelsens pietistiske fundament. Prestene krevde igjen å få overoppsyn med politikken som blir ført for å sikre at denne er i samsvar med deres tolkning av Guds ord. Imidlertid var det ingenting som irriterte wahhabi-presteskapet mer enn Sa' ud-familiens nære bånd til USA og det amerikanske styrkenærværet etter 1991. Enkelte radikale prester gikk så langt som til å erklære at kongefamilien ikke lenger var deres legitime hersker.

Presteskapets misnøye med kongefamiliens styre deles av store deler av folket.

Fraværet av institusjoner hvor politikk legitimt kan drøftes, har dessuten i stor grad kanalisert folks misnøye inn landets rundt regnet 50.000 moskeer. Ut fra moskeene har det også vokst ut miljøer som ønsker å styrte Sa'ud-familien gjennom væpnet kamp. Osama bin Laden tilhører sistnevnte gruppe. Etter den russiske invasjonen av Afghanistan i 1979 ble han, og kanskje så mange som 15.000 saudiske frivillige, vervet til geriljaen i landet. Senere forlot ungdom Saudi-Arabia for å kjempe i både Tsjetsjenia og Kosovo.¹² Kongefamilien så positivt på at radikal ungdom forlot landet og utkjempet sin hellige krig på fremmed jord i stedet for i Saudi-Arabia.¹³ Etter at russerne trakk seg ut vendte imidlertid Osama bin Laden og mange andre krigsveteraner tilbake. Veteranene ble betraktet som et potensielt uroelement. Mange ble forfulgt og flere mistet sine statsborgerskap, deriblant Osama bin Laden. Det var blant Afghanistan-veteranene at organisasjonen al-Qaida vokste frem, godt hjulpet av rike donorer på Den arabiske halvøy. Ifølge al-Qaida er muslimene ofre for en amerikansk-jødisk konspirasjon hvor førstnevnte gjennom sitt styrkenærvar i Saudi-Arabia frem til våren 2003 okkuperte islams to helligste byer, Mekka og Medina, mens sistnevnte okkuperer Jerusalem, islams tredje helligste by. I denne sammenheng fremstår Sa'ud-familien som USAs nyttige idioter, mens selve roten til ondet er USA og Israel. På tilsvarende måte som supermakten Sovjetunionen ble bekjempet i Afghanistan, står nå USAs fall for tur.

Militante islamistiske grupper i Saudi-Arabia med bånd til, eller inspirert av, bin Laden og al-Qaida, har erklært kongefamilien og dens støttespillere krig. Stadig gjen-

nomføres, eller avdekkes planlagte, angrep mot mål knyttet til kongehuset eller vestlige interesser i landet. Abdullah svarte først etter angrepet i Riyadh 12. mai 2003 mot et boligkompleks som huset fremmedarbeidere med å iverksette en omfattende kampanje for å ødelegge nettverkene til militante islamister i Saudi-Arabia. Islamister og deres støttespillere innenfor wahhabi-presteskapet arresteres, finansstrømmen til islamistene forsøkes stoppet, våpen beslaglegges, treningsleire avdekkes og grensekontrollen bedres. Enkelte radikale wahhabi-prester i arrest, trolig under tvang som sjeik Ali al-Khudayr, sjeik Nasir ibn Hamad al-Fahd og sjeik Ahmad al-Khalidi, har offentlig tatt avstand fra sine tidligere oppfordringer om væpnet kamp mot regimet. Kampen mot militant islamisme vil vare i årevis. Slag kan vinnes, men Sa'ud-familien kan aldri gå seirende ut av krigen uten å ta tak i grunnleggende sosioøkonomiske problemer som delvis er årsak til at saudisk ungdom lar seg rekruttere til radikale bevegelser.¹⁴

ARBEIDSLEDIGHET OG FATTIGDOM

Også i Saudi-Arabia har rikdommen sine begrensninger. Samtidig som at oljeinntektene er lavere enn på 1970-tallet, vokser befolkningen svært hurtig. Befolkningen vokste gjennomsnittlig 4,1 prosent årlig i perioden 1960-2000,¹⁵ med den følge at den har blitt doblet de siste 20 årene. I dag bor det 23 millioner mennesker i kongedømmet. BNP pr innbygger sank fra \$28.000 i 1980 til \$8.000 i dag.¹⁶ For å dekke økte kostnader har Sa'ud-familien tappet oljefondene som ble bygget opp på 1960-70-tallet, og vært nødt til å ta opp lån. Familien har anslagsvis \$160 mrd i gjeld til innenlandske selskaper. For den svært unge

befolkningen – over 50 prosent er under 14 år – er fremtidsutsiktene ikke lenger så lyse. Arbeidsledigheten er i dag trolig 20-30 prosent. Tross arbeidsledigheten er det fortsatt 6-7 millioner fremmedarbeidere i kongedømmet, inkludert tre millioner tjenestepiker og sjåfører.¹⁷ Så mye som en tredjedel av befolkningen i dagens Saudi-Arabia kan regnes som fattige. Men samtidig som middelklassen synker ned i fattigdom blir prinsene stadig rikere. Kong Fahds personlige formue er anslått til rundt \$20 mrd.¹⁸ Flere og flere kritiserer Sa'ud-familiens sløsing av penger på ekstravagant livsførsel, korrupsjon og manglende evne til å skape arbeidsplasser. Mange arbeidsledige ungdommer slutter opp om utbryterprestene som hevder at prinsene ikke lenger er landets legitime herskere. Familiens brudd med islamske verdier gis skylden for det økonomiske uføret mange nå føler på kroppen.

Kronprins Abdullah har forsøkt å snu den negative økonomiske trenden. Han har tatt en rekke initiativ for å erstatte fremmedarbeiderne i landet med saudiske arbeidskraft. Samtidig har han søkt å få kapital til å bygge ut oljeindustrien gjennom blant annet å få utenlandske selskaper til å investere i gasssektoren, innføre noe beskatning og trekke turister til kongedømmet. Han har også kritisert prinsenes sløsing og korrupsjonskulturen. Men Abdullahs tiltak møter motstand. Arbeids-givere i privat sektor er lite villige til å bytte ut fremmedarbeidere med saudiere. Saudiske ungdom er lite kvalifisert til arbeid i privat sektor etter flere år på skolebenken ved religiøse læresteder og krever dessuten fem ganger høyere lønn enn fremmedarbeiderne. Videre er det risikabelt for kongefamilien å beskatte sine undersåtter.

Betaler folk skatt kan det komme et krav fra disse om at de skal være med på å bestemme hvordan statens midler fordeles. Wahhabi-presteskapet som er dypt skeptisk til alt som lukter innflytelse av vestlig kultur, har fordømt turisme. Abdullahs kritikk av prinsenes forbruk og korrupsjonskulturen i landet har falt flere medlemmer av hans familie meget tungt for brystet. Saudi-Arabia er en familiebedrift. Prinsene betrakter oljeressursene i kongedømmet som *sin* rettmessige eiendom, og holdningen innad i familien er at de er sjenerøse som deler sine inntekter med folket. Denne holdningen understrekes av kommentaren til prins Bandar bin Sultan, Saudi-Arabias ambassadør til Washington:

*"There are so many countries in the Third World that have oil that are still 30 years behind. We did not invent corruption [...]. The government has spent \$350 billion out of the \$400 billion it had earned on building the country. That we misused or corrupted with \$50 billion, I'll tell you, 'Yes'. But I'll take that any time."*¹⁹

Holdningen innad i familien vanskeliggjør reformer som er tenkt å sikre en mer rettferdig fordeling av oljeinntektene i landet. Flere prinser som har bygd opp sine egne formuer gjennom korrupsjon hindrer effektivt Abdullahs reformforsøk.

ANTIAMERIKANISME

Angrepene mot USA 11. september 2001 har begrenset støtte i den saudiske befolkningen. Imidlertid er misnøyen med USA stor og stadig voksende. Resultatene av en meningsmåling foretatt av The Arab American Institute tidlig i mars 2003 viser tydelig skepsis til USA blant folk i den ara-

biske verden generelt og i Saudi-Arabia spesielt.²⁰ Instituttet gjennomfører årlige målinger av synet på USA og amerikanere blant et tverrsnitt av befolkningen i fem arabiske land som regnes å være nære allierte av USA; Egypt, Forente arabiske emirater, Jordan, Marokko og Saudi-Arabia. Resultatet av årets måling viser at arabernes skepsis til USA og amerikanere

Stadig flere wahhabi-prester begynte på 90-tallet å kritisere kongefamiliens autoritære styre.

har økt betydelig i forhold til i fjor. I 2002 hadde for eksempel 15 prosent av egypterne et positivt syn på USA, mens 76 prosent var negative. I 2003 var 12 prosent positivt innstilt til USA, og 80 prosent var negative. I 2002 hadde 12 prosent av de spurte i Saudi-Arabia et positivt syn på USA, mens 87 prosent var negative. I 2003 var bare 3 prosent positivt innstilt til USA, og hele 97 prosent var negative.

Flere forhold har bidratt til å gi USA og amerikanere et dårlig navn i Saudi-Arabia. Årsakene er dels relatert til USAs uforbeholdne støtte til staten Israel og dens okkupasjon av palestinske områder. Dels er årsakene å finne i amerikanernes politikk ovenfor Saudi-Arabia. Mange saudiere føler at kongefamilien regjerer som USAs nyttige idiot, og at den reelle vokteren av de hellige byer, Mekka og Medina, ikke er kongen, men US Marines, som inntil våren 2003 hadde baser i Saudi-Arabias østprovins, al-Hasa. Amerikanske styrker står ikke lenger på saudisk jord, men de står i Irak, Kuwait, Qatar og Bahrain – innen

rekkevidde av oljefeltene den dagen Sa' ud-familien eventuelt skulle falle. Amerikanske planer om å okkupere oljefeltene i al-Hasa i tilfelle en utvikling i Saudi-Arabia som ville true oljeforsyningene ble sannsynligvis lagt allerede i 1973 da kongefamilien skrudde igjen kranene og utløste oljekrisen.²¹ Motstanden i Saudi-Arabia mot USA, landet som holder egne utilstrekkelige ledere ved makten, vokser.

Evolusjon eller revolusjon?

Mange Iran-kjennere, deriblant Fred Halliday²², mente på slutten av 1970-tallet at sjahen med sitt etterrettings- og sikkerhetssapparat i hvert fall på kort sikt satt trygt med makten i Teheran. Imidlertid forsvant sjahen og hans støttespillere raskt inn i historien som et resultat av en folkereisning i 1978-79. Iran og Saudi-Arabia er to svært forskjellige stater. Likevel illustrerer det at så mange ble tatt på senga av revolusjonen i Iran at det er svært vanskelig å komme frem til kvalifiserte slutninger om stabiliteten til et politisk regime – tross kjennskap til både regimet og forhold som understøtter dette.

Med fare for å gjøre en Fred Halliday, er min konklusjon at Sa' ud-familien per dags dato sitter trygt med makten. Konfliktene innad i familien holdes i tømme, den politiske opposisjonen har ingen klar og felles visjon om et alternativt politisk styre i Saudi-Arabia og kongehuset har fortsatt betydelig inntekter fra oljesalg og er i ferd med å normalisere sitt forhold til USA. Imidlertid står nå Sa' ud-familien foran et historisk veiskille. Fortsetter familien å klamre seg til makten uten å gjennomføre dyptgripende politiske og sosioøkonomiske reformer vil den før eller siden bli veltet gjennom et kupp eller en revolusjon. Mis-

nøyen stikker stadig dypere i folket. Scenen er rede for en politisk leder med evne til å samle de misfornøyde massene i en felles bestrebelse på å velte kongehuset.

Prinsene må gjennom reformer skape et nytt fundament for sitt styre og slutte å reparere på pilarene som tidligere holdt regimet oppe. De gamle pilarene er tilpasset en tid som nå er passert. Sa' ud-familien må tilpasse seg en ny tid hvor globalisering bringer nye ideer om hvordan stat og økonomi skal organiseres til det saudiske folket. Folket må få en arena hvor de legitimt kan ytre sine meninger. Befolkningsveksten må bremses og saudiske arbeidere må skoles og motiveres slik at de kan erstatte millioner av fremmedarbeiderne. Nødvendige reformer krever at unge, modige og visjonære prinser tar over styringen. Men reformer kan også felle Sa' ud-familien. Gjennomføres først noen reformer etterfølges disse ofte av et ras av andre. En reformprosess er vanskelig å styre, og prinsene vil lett kunne miste grepet. En parallell kan bli 1980-tallets Sovjetunionen. På begynnelsen av tiåret ble supermakten styrt av en rekke eldre menn uten vidsyn og styrke til å sette i gang nødvendige reformer. Så kom Mikhail Gorbatsjov til makten – en mann som innså at staten var råtten og at det var ingen vei utenom reformer. Historien som fulgte er kjent for de fleste: Reformprosessen han igangsatte var umulig for noen å kontrollere. Kommunisteliten falt og Sovjetunionen med den.

Kongefamilien er nå inne i den kanskje mest kritiske fasen av sin moderne historie. Veien videre er vanskelig å forutse. Men én ting er hevet over tvil: Gitt landets betydning for verdensøkonomien, samt fellesskapet av alle muslimer, vil utviklingen

påvirke oss alle.

• f •

- 1 B. Cohen (2003): "Lawrence de Arabia tenía a razón", *Liberation El Periódico* 24. februar
- 2 Hani Yamani (1998): «To be a Saudi». Paul & Co Pub Consortium Paul & Co Pub Consortium; Mai Yamani (2000): «Changed Identities». Brookings Inst.
- 3 For en utmerket gjennomgang av den saudiske statens historie, se Madawi al-Rasheed (2002): «A History of Saudi Arabia». Cambridge University Press: Cambridge. Den spesielt dedikerte leser kan også lese Alexei Vassiliev (2000): «The History of Saudi Arabia». Saqi Books: London.
- 4 Sa' ud-familien som politisk institusjon er godt beskrevet av Michael Herb (1999): «All in the Family». State University of New York Press: New York; Abir, M. (1987): "The Consolidation of the Ruling Class and new elites in Saudi Arabia", *Middle East Studies* 23.
- 5 Forholdet mellom Sa' ud-familien og wahhabi-presteskapet drøftes blant annet av Iliya Harik (1990): "The Origins of the Arab State System", i Giacomo Luciani (red.) «The Arab State». Routledge: London; A. Blight (1985): "The Saudi Religious Elite as Participant in the Political System", *International Journal of Middle Eastern Studies* 17; Joseph A. Kechichian (1986): "The Role of the ' Ulama in the Politics of an Islamic State: the Case of Saudi Arabia", i *International Journal of Middle Eastern Studies*
- 6 Saudi-Arabia er et svært lukket land og menneskerettighetsbrudd i landet er derfor vanskelige å dokumentere. Noen forsøk er "Saudi Arabia: A Justice System Without Justice", Amnesty International, May 2000; Anders Jerichow (1997): Saudi Arabia: «Outside Global Law and Order». Curzon Press
- 7 Gilles Kepel (2003): «Jihad: The Trail of Political Islam». Belknap Publishers
- 8 Hvordan oljerikdommen har påvirket forholdet mellom styrende og styrte i Saudi-Arabia er grundig gjort rede for av F. Gregory Gause III (1994): «Oil Monarchies: Domestic and Security Challenges in the Arab Gulf States». Council of Foreign Relations: New York; Luciani, Giacomo (1987): «The Rentier State». Croom Helm: London; Nimrod Raphaeli (2003): "Saudi Arabia: A Brief Guide to its Politics and Problems", i *Middle East Review of International Affairs*, Vol. 7, No. 3.
- 9 For en redegjørelse av forholdet mellom Saudi-Arabia og USA, se Josh Pollack (2002): "Saudi Arabia and the United States, 1931-2002", i *Middle East Review of International Affairs*, Vol. 6, No. 3.
- 10 Joseph A. Kechichian (2001): «Succession in Saudi Arabia». Palgrave: New York; J.E. Peterson (2001): "The Nature of Succession in the Gulf", i *Middle East Journal*, Vol. 55, No. 4; Roula Khalaf: "There is a Dangerous Period

- Coming", *Financial Times*, 17. November, 2003
- 11 R. Hrair Dekmejian (1994): "The Rise of Political Islamism in Saudi Arabia", i *Middle East Journal*, nr. 4; H
 Eilts (1988): "Saudi Arabia: Traditionalism versus Modernity – a Royal Dilemma?", i P. Chelkowski & R. Pranger (red.) «Ideology and Power in the Middle East». Durham; Mamoun Fandy (1999): «Saudi Arabia and the Politics of Dissent». MacMillian Press Ltd: London; Michael Scott Doran (2004): "The Saudi Paradox", i *Foreign Affairs*, January/February 2004.
 - 12 R. Khalaf: "There is a Dangerous Period Coming", *Financial Times*, 17. November, 2003.
 - 13 Douglas Jehl: "Holy War Lured Saudis as Rulers Looked Away", *The New York Times*, 27. december, 2001; D. Jehl: "Saudis Ignored Fighters", *International Herald Tribune*, 28. december, 2001.
 - 14 "Saudis Step Up Anti-Terrorism Measures" i *Middle East Monitor: The Gulf*, Vol. 13, No. 9, September 2003; "The Hard Way" i *Middle East Monitor: The Gulf*, Vol. 13, No. 10, October 2003.
 - 15 "A Survey of the Gulf", i *The Economist*, 23. mars 2003.
 - 16 Faye Bowers: "Saudi Students Face a Changing System", i
 The *Christian Science Monitor*, 12. december 2004.
 - 17 N. Raphaeli (2003): "Saudi Arabia: A Brief Guide to its Politics and Problems", i *Middle East Review of International Affairs*, Vol. 7, No. 3, s. 23.
 - 18 *Forbes Magazine*, april 2003.
 - 19 Intervju i PBS' s Frontline Program, september 2003.
 - 20 The Arab American Institute, www.aaiusa.org
 - 21 Owen Bowcott: "Heat Feared US Plan to Invade Gulf", i *The Guardian*, 1. januar, 2004.
 - 22 Fred Halliday (1979): «Iran: Dictatorship and Development». Penguin: Harmondsworth.